

ALİ PEDAQOJİ TƏHSİLİN BAKALAVR SƏVİYYƏSİNDƏ AZƏRBAYCAN DİLİNİN MƏZMUNU VƏ TƏDRİSİ

Sevinc Kərimova,

ADPU-nun Pedaqoji təhsilin problemləri
elmi-tədqiqat laboratoriyasının kiçik elmi işçisi
E-mail: s.evinc-kerimova@bk.ru

Rəyçilər: *ped.ü.elm.dok., prof. S.S. Həmidov,
ped.ü.fəls.dok., dos. Y.T. Rzayeva*

Açar sözlər: *keyfiyyət, təlim, tərbiyə, təhsil, pedaqoji proses, təhsilin məzmunu*

Key words: *quality, training, manners, education, pedagogical process, content of education*

Ключевые слова: *качество, обучение, воспитание, образование, педагогический процесс, содержание образования*

Təlim prosesi öyrətmə fəaliyyətinin bütün ünsürlərini özündə əks etdirir. Təlim prosesinin ünsürlərinə təlimin məqsədi, motivləri, məzmunu, vasitə və metodları, təşkili formaları, təlimin nəticələri daxildir. Təlim modelləri passiv, aktiv və interaktiv olmaqla üç əsas qrupa ayrılır:

Passiv təlim-təlim prosesində müəllim dərslər aparıcı siması və idarəedicisi, şagirdlər isə onun göstərişlərinə sözsüz əməl edən passiv dinləyicilərdir. Mühazirə-dərs bu metodun ən yayılmış formasıdır. Passiv təlim və ya ekstra aktiv təlim modelinin əsas xüsusiyyəti öyrənənlərin deyil, öyrədici mühitin fəallığının üstün olmasından ibarətdir.

Aktiv təlim və ya fəal təlim-təlim prosesində müəllimlə yanaşı şagirdlər də dərslər fəal iştirakçılardır. Passiv təlimdən fərqli olaraq burada müəllim və şagirdlər bərabər hüquqlara sahibdirlər. Passiv təlim avtokrat əlaqəyə əsaslandığı halda, aktiv təlim metodu demokratik münasibətlər əsasında qurulur.

İnteraktiv təlim - idrak və kommunikativ fəaliyyətin elə bir formasıdır ki, tədris olunan mövzunun mənimsənilməsinə proses iştirakçılarının hər biri aktiv iştirak edir. Bu prosesdə yalnız müəllimlə şagirdlər deyil, həm də şagirdlər öz aralarında söhbət və dialoq rejimində fəaliyyət göstərir. İnteraktiv metodlar öyrənənlərin əldə ediləcək bilikləri birlikdə axtarıb tapmalarına yardımını nəzərdə tutduğundan təlim prosesində müəllim təşkiləddici, əlaqələndirici, istiqamətverici və məsləhətverici, şagirdlər isə təcür-bəçi, tədqiqatçı və yaradıcı subyektlər kimi fəaliyyət

göstərir. Ali məktəbdə tədris prosesi bir qayda olaraq auditoriya və auditoriyadan kənar formalarda (mühazirə, məşğələ (laboratoriya), seminar, məsləhət, sərbəst iş, təcrübə və s.) – frontal, qrup, yarımqrup, fərdi iş formaları şəklində icra olunur. Təlimin təşkili ənənəvi və innovasiya texnologiyaları (şifahi şərh, müsa-hibə, interaktiv təlim, müstəqil iş, diskussiya, dəyrimi masa, illüstrasiya, tədqiqatçılıq, laboratoriya və praktik iş və digər metodlar) vasitəsilə həyata keçirilir.

Təhsil qanununda tədris formasını, metodlarını və vasitələrini seçmək təhsilverənlərin hüququ daxilində tənzimlənir. Pedaqoqların tədris formasının seçimi sərbəst olaraq dəyərləndirilir. Eyni zamanda normal əmək, elmi-pedaqoji iş və təhsil şəraiti, müasir standartlara cavab verən texnologiyalarla təmin olunmaq, yeni ixtisas almaq, staj keçmək, ixtisasını artırmaq, ixtisas və elmi dərəcəsini yüksəltmək, şərəf və ləyaqətinə hörmətlə yanaşılmasını tələb etmək hüququna malikdirlər.

Metodiki, pedaqoji, psixoloji, ən öndə ixtisas üzrə yüksək akademik-nəzəri biliklərə qabil olmalı, bu bilik və qabiliyyətlərin gələcək pedaqoji kadrlara ötürülməsini mükəmməl formada təşkil etməlidirlər.

Təhsil sahəsində dövlət siyasətinin həyata keçirilməsində iştirak etmək, təhsil proqramlarının mənimsənilməsinə təmin etmək, pedaqoji etika və əxlaq normalarına riayət etmək, təhsil alanların şərəf və ləyaqətinə hörmət etmək – bunlar pedaqoji işçi statusuna malik hər bir şəxsin (təhsilverənlərin) yerinə yetirməli olduqları

vəzifələrdir. Ali pedaqoji təhsil müəssisələrinə də dövlətin təhsil siyasətinin əsas prinsipləri, - humanistlik, demokratiklik, bərabərlik, milli və dünyəvilik, keyfiyyətlilik, səmərəlilik, fasiləsizlik, liberallaşma, varislik, inteqrasiya – daima gözlənilməli, tədris prosesi boyu bu prinsiplərə əməl olunmalıdır.

Təhsildə keyfiyyətin göstəricisi pedaqoji prosesin təşkili səviyyəsidir. Təhsilin məzmunu, təlimin quruluşu, tərbiyənin xarakteri elə təyin edilməlidir ki, milli maraqlarımıza uyğun gəlsin, dövlətin təhsil qarşısında qoyduğu tələbləri ödəsin, həmçinin orta ümumtəhsilini başa vurmuş məzunların beynəlxalq təhsil sisteminin keyfiyyət göstəricilərinə cavab verə bilməsini təmin etsin. Pedaqoji proses elə təşkil edilməlidir ki, sonunda doğrudan da övladlarımız maraqları olan fəaliyyət sahəsi üzrə həqiqi biliyə, yaradıcı təfəkkürə malik olsunlar. Seçdiyi fəaliyyət sahəsindən asılı olmayaraq tarixi, fəlsəfi, ictimai biliklərə sahiblənsinlər ki, beynəlxalq rəqabətə cavab verə bilsinlər. Bu cür təhsili verə bilmək üçün ilk öncə təhsilverənlərin, - ali pedaqoji kadrların hazırlıq prosesi diqqətə alınmalıdır.

Ali pedaqoji kadrların hazırlanması çox ciddi, əhəmiyyətli, vacib prosesdir. Həmçinin olduqca mübahisəli və aktual sahədir. Burada yalnız təhsil alan tələbələrin deyil, eyni zamanda təhsil verən elmi-pedaqoji kadrların da hazırlıq göstəricisi yüksək olmalıdır.

Bu gün ali pedaqoji təhsilin bakalavr səviyyəsində istifadə olunan Tədris plan və proqramları 2014-cü ildə yenidən işlənib hazırlanmışdır. Bu tədris plan və proqramları “Təhsil haqqında” Azərbaycan Respublikasının Təhsil Qanununa, Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabinetinin müvafiq qərarları ilə təsdiq olunmuş “Ali təhsil pilləsinin dövlət standartı və proqramı”, “Bakalavriat təhsilinin məzmunu və təşkili Qaydaları”nın tələblərinə və “*Ali təhsilin bakalavriat səviyyəsi üzrə ixtisasların Təsnifatı*”na uyğun hazırlanmış Bakalavriat səviyyəsinin İbtidai sinif müəllimliyi ixtisası üzrə Təhsil Proqramının əsasında tərtib edilmişdir.

Təhsil Proqramı tabeliyindən, mülkiyyət növündən və təşkilati-hüquqi formasından asılı olmayaraq Azərbaycan Respublikasında fəaliyyət göstərən və həmin ixtisas üzrə bakalavr hazırlığını həyata keçirən bütün ali təhsil müəssisələri üçün məcburidir.

İlk öncə Təhsil Proqramında bakalavr səviyyəsində məzunların qazanmalı olduqları ixtisas-peşə bacarıqları və vərdisləri haqqında ümumi standartlara əsasən bakalavrlar ixtisası üzrə iş sahələrində peşə fəaliyyətinə, eləcə də ixtisas üzrə magistraturada təhsil almağa hazır olmalı, mülkiyyət formasından və tabeliyindən asılı olmayaraq peşəsinə və ixtisas dərəcəsinə uyğun gələn istənilən istehsal sahələri, təşkilatlar, idarələr, müəssisələr, birliklər və s. işləyə bilməli, mövcud qaydalara riayət olunmaqla müxtəlif təhsil müəssisələrində (ali məktəbdə elmi, elmi-pedaqoji fəaliyyət sahələri istisna olmaqla) çalışa bilməlidir [1].

Eyni zamanda Təhsil Proqramını ixtisas üzrə mənimsəyən məzun ölkə daxili və beynəlxalq arenada işləmək, hüquqi biliklərə və etik normalara malik olmaq, sağlam həyat tərzini gözləmək, yeni ideyalar irəli sürmək və əsaslandırmaq, mədəniyyətlərarası dialoqa hazır olmaq, tənqid və özünütənqidə dözümlülük göstərmək, problemlə şəraitlərdə təşəbbüskarlıq göstərməyi və məsuliyyəti öz üzərinə götürmək, xarici dildə sadə mətnləri oxuyub tərcümə etmək və fikrini ifadə etmək, İKT-dən istifadə etməyi bacarmaq, öz inkişafına, peşəkarlığının artırılmasına çalışmaq, fikrini düzgün və yığcam ifadə etmək bacarığına yiyələnmişdir.

Bakalavr səviyyəsi üçün hazırlanmış təsdiq edilmiş təhsil proqramında ibtidai sinif müəllimliyi ixtisası üzrə peşə fəaliyyətinin əsas istiqamətləri – pedaqoji, istehsalat-pedaqoji, təşkilati-inzibatçılıq və s. olaraq müəyyənləşdirilmişdir. Pedaqoji fəaliyyət üzrə bakalavrlar orta ixtisas liseylərində, kolleclərdə, orta məktəblərdə müəllim vəzifəsində pedaqoji fəaliyyət göstərməyi; şagirdlərin elmi araşdırma işlərinə rəhbərlik edə bilməyi; şagirdlərlə maarifləndirici işlərin aparılması üsullarına yiyələnməyi bacarmalıdır.

Azərbaycan Respublikasında ümumi təhsilin Milli Kurikulumu çərçivə sənədində müəyyən edilmişdir ki, ümumtəhsil məktəblərində Ana dilinin tədrisi vasitəsilə İbtidai təhsil pilləsində əlifbanın öyrənilməsi, oxu və yazı texnikasının, hüsnxət qaydalarının, düzgün, sürətli, şüurlu və ifadəli oxu üzrə ilkin bacarıqların mənimsənilməsi, lüğət ehtiyatının tədricən zənginləşdirilməsi, ən zəruri qrammatik qaydaların və ədəbi tələffüz normalarının öyrənilib tətbiq olunması, ekspressiv nitq bacarıqlarının formalaşdırılması, Azərbaycan

xalqın dili, tarixi, əxlaqi-mənəvi keyfiyyətləri, mədəniyyəti, adət-ənənələri haqqında ilkin anlayışların yaradılması təmin olunmalıdır. İbtidai siniflər üçün Təhsil proqramında (Kurikulumda) aparıcı fənn kimi Ana dilinin tədrisi milli maraqlar və dövlətçilik baxımından önəm daşıyır, onun tədrisi milli təfəkkürün formalaşmasında mühüm vasitə kimi yüksək dəyərləndirilməsi onun öyrədilməsi prosesinin nə qədər əhəmiyyət daşdığına bir daha sübut edir.

Şagirdlərdə (I-IV siniflərdə) bu vərdiş və bacarıqların aşılması vəzifəsi ibtidai sinif müəllimlərinin üzünə düşdüyü üçün Ali pedaqoji kadr hazırlığı prosesində ibtidai sinif müəllimi ixtisası üzrə Ana dilinin təlimi üzrə əldə ediləcək bilik və bacarıqların məzmunu və onun tədrisi mühüm rol oynayır. Bakalavriat səviyyəsinin ibtidai sinif müəllimliyi ixtisası üzrə Təhsil Proqramında Ana dilinin tədrisində fənnin məzmununa aşağıda göstərilən tələb və şərtlər qoyulmuşdur:

-İbtidai sinif müəllimliyi ixtisasına yiyələnmiş tələbələr Müasir Azərbaycan ədəbi dilinin fonetik, leksik və qrammatik normalarını, orfoepiya və orfoqrafiyanın əsas prinsiplərini bilməli, Müasir Azərbaycan ədəbi dilində düzgün danışmağı və yazmağı bacarmalı, Ana dili dərslərində istifadə olunan metod, priyom, yol və vasitələrinə, şagirdlərdə nitq inkişafı üzrə müvafiq vərdişlər aşılması yollarına yiyələnməlidir.

-Müasir Azərbaycan dilinin fonetikasi, leksikologiyası, morfolojiyası, sintaksisi barədə dərin biliyə, düzgün oxu və yazı qaydaları ilə bağlı vərdişlərə sahib olmalıdır.

-Ana dili dərslərində istifadə olunan başlıca metodlardan, o cümlədən interaktiv metodlardan, sinifdən xaric və məktəbdənkənar işlərin təşkili metodikasından ustalıqla istifadə yollarını öyrənməlidir.

Pedaqoji kadr hazırlığı prosesində Azərbaycan dilini, onun tədrisi metodikasını tələbələrə daha geniş şəkildə öyrətmək lazımdır. Gələcəyin ali təhsilli ibtidai sinif müəllimləri olacaq kadrlara Azərbaycan dilinin zənginliyini – fonetik tərkibini, leksikoloji və frazeoloji xəzinəsini, mürəkkəb qrammatik quruluşunu dar çərçivə daxilində tədris etmək mümkün deyil.

“Ana dili” tədrisi prosesində tələbələrə Azərbaycan dilinin fonetik quruluşu, qrammatik sistemi, lüğət tərkibi, ədəbi dilin üslubları və s. haqqında ümumi biliklər verilir. Bu biliklər tələ-

bələrə mühazirə və seminar şəklində çatdırılır. Azərbaycan dilinin quruluşu çox şaxəli və mürəkkəb olduğu üçün “Ana dilinin tədrisi metodikası” fənni də geniş şəkildə tədris olunmalıdır.

İxtisas-peşə fənləri bölümünə salınmış “Nitq mədəniyyəti” “Uşaq ədəbiyyatı” fənləri, həmçinin “Hüsnxət”, “Orfoqrafiya və orfoepiya təliminin metodik əsasları” “Ana dilinin tədrisində yeni təlim texnologiyalarından istifadə”, “Nitq inkişafı üzrə işin metodikası” seçmə fənləri gələcək sinif müəllimlərinin fəaliyyəti boyu ehtiyac duyacaqları bilik və bacarıqları aşılacaq bilər. Bu fənlərin hər biri sinif müəllimlərinin fəaliyyəti prosesində ehtiyac duyduğu peşə bacarıqlarını formalaşdırır. İbtidai siniflərdə dərs deyən sinif müəllimləri üçün olduqca vacib, peşəkarlığını xarakterizə edən və göstərən xüsusi bacarıq – gözəl, rəvan, səlis yazı yazmaq və danışmaq qabiliyyətidir. Digər ixtisas müəllimlərindən fərqli olaraq bu qabiliyyət sinif müəlliminin bütün peşə fəaliyyəti boyu fasiləsiz olaraq istifadə etdiyi və tədrisi ilə birbaşa məşğul olduğu peşə bacarığıdır. Sinif müəllimi ən vacib iki xüsusi qabiliyyəti - yazmağı və oxumağı öyrədir. Bərhad xətti və ifadəsiz danışığı olan müəllim bu bacarığı necə aşılacaq bilər? Düşünürük ki, İbtidai sinif müəllimliyi ixtisas hazırlığı prosesində düzgün xətt, səlis yazı texnikasını aşılacaq “Hüsnxət” fənni sinif müəllimliyi hazırlığı prosesində tələbələrə mütləq şəkildə əhatəli və dərin öyrədilməlidir.

Mövzunun aktuallığını nəzərə alaraq qeyd etmək istəyirik ki, İbtidai təhsil pilləsində “Ana dili”nin təlimi fonunda əlifbanın öyrənilməsi, oxu və yazı texnikasının, hüsnxət qaydalarının, düzgün, sürətli, şüurlu və ifadəli oxu üzrə ilkin bacarıqların mənimlənilməsi, lüğət ehtiyatının tədricən zənginləşdirilməsi, ən zəruri qrammatik qaydaların və ədəbi tələffüz normalarının öyrənilib tətbiq olunması, Azərbaycan xalqının dili, tarixi, əxlaqi-mənəvi keyfiyyətləri, mədəniyyəti, adət-ənənələri haqqında ilkin anlayışların yaradılması təmin olunduğu üçün ali təhsilin bakalavr pilləsində gələcək müəllimlərə bu fənn üzrə veriləcək bütün biliklər daha mükəmməl və əhatəli olmalıdır.

Nəticə olaraq ali pedaqoji təhsilin məzmun keyfiyyətinin səriştəli, peşəkar, ixtisasına tam yiyələnmiş müəllim kadrların hazırlığı keyfiyyətinə birbaşa təsir etdiyini və Ali pedaqoji təhsilin daha çox peşəyənlü, ixtisas xarakterli olması üçün tədris planında ixtisas-peşə hazırlığı ilə bağlı fənlərə üstünlük verilməsini əhəmiyyətli sayırıq.

ƏDƏBİYYAT

1. Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyi, Ali təhsil pilləsinin dövlət standartı. Bakalavriat səviyyəsinin ixtisas üzrə təhsil proqramı. 2014.
2. Ümumtəhsil məktəblərinin I-IV sinifləri üçün fənn kurikulumları. Bakı: Təhsil, 2008,
3. Ali təhsil pilləsinin dövlət standartı və proqramı Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2010-cu il 23 aprel tarixli 75 nömrəli qərarı
4. F. Rüstəmov, T. Dadaşova. Ali məktəb pedaqogikası. Bakı: Nurlan: 2007.
5. Azərbaycan Respublikasında təhsilin inkişafı üzrə Dövlət Strategiyası. "Xalq qəzeti". 2013, 25 oktyabr
6. Mehrabov A. Müasir təhsilin metodoloji problemləri. Bakı: Mütərcim, 2012.
7. Təhsil sisteminin idarə olunmasının pedaqoji-psixoloji problemləri / Nəşrə haz.: prof. A.N. Abbasov. Bakı: Mütərcim, 2011.

C. Керимова

СОВРЕМЕННЫЙ ПОДХОД К УПРАВЛЕНИЮ КАЧЕСТВОМ В ВЫСШЕМ ПЕДАГОГИЧЕСКОМ ОБРАЗОВАНИИ

РЕЗЮМЕ

Педагогический процесс в высших учебных заведениях, работающих в области образования, профессиональной подготовки и создания и управления образованием, а также качество содержания образования оказывает непосредственное влияние на качество подготовки профессорско-преподавательского состава университета.

S. Kerimova

THE MODERN APPROACHES TO QUALITY MANAGEMENT IN HIGHER PEDAGOGICAL EDUCATION

SUMMARY

In higher education, the activity field of pedagogical processes, which includes education, training, teaching and controlling of manners and also content quality of education directly affect the preparation of teachers.

Redaksiyaya daxil olub: 12.12.2017